

**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

30

GÜZ 2010

**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

- Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SÜİFD), **hakemli** bir dergi olup, yılda iki defa (Bahar/Güz) yayınlanır.
- Dergide telif, tercüme, makale, araştırma notu, tebliğ ve konferans metinleri, kongre, sempozyum, panel vb. tanıtımları, kitap, tez değerlendirmeleri, literatür incelemeleri, sadeleştirmeler, bilimsel röportajlar, çağdaş ve geçmiş ilim adamlarıyla ilgili tanıtımlar vb. yazılar yayımlanır.
- SÜİFD, tüm araştırmacılara açıktır. Bilimsel ölçütlere ve yayın ilkelerine uygun her çalışma dergide yayımlanabilir.
- Yayımlanacak yazılar 12 punto Times 1,5 satır aralığı standardında (resim, şekil, harita vb. ekler dahil) 30 sayfa (A4) geçmemelidir. Bir yazarın aynı sayıda toplam sayfa sayısı 30'u geçmeyecek şekilde en fazla 2 makalesi yayımlanabilir. Hakemli çalışmaların dışındaki (tanıtımlar, bilimsel röportajlar, biyografiler vb.) buna dahil değildir.
- Makalelerin 100–150 kelime arası özeti ve bu özeti iki dilde (Arapça ve bir Batı dilinde) çevirisi; yabancı dilde yazılan makalelerin ise Türkçe ile Arapça çevirisi verilir. Arapça bir makalenin Türkçe ve herhangi bir Batı dilinde özeti verilmelidir. Makale başlığının ise İngilizce çevirisi yapılır. Makalelerin sonuna mutlaka Kaynakça eklenmelidir.
- Yazılar (tercümeler orijinal metinleriyle birlikte) üç nüsha halinde editöre teslim edilir. Bunlardan ikisinde yazarın tanıtıcı isim ve akademik unvan yer almaz.
- Makaleler en az iki hakemin incelemesinden geçtikten sonra yayımlanır.
- Yazıların bilimsel, hukukî ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Yayımlanmayan yazılar iade edilmez.
- Her sayının hakemleri o sayıda belirtilir.
- Dergide yayınlanan tüm makalelere fakültemizin web sitesinden ulaşabilirsiniz.

S.Ü. İlahiyat Fakültesi Adına Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Önkal

Editör

Prof. Dr. Mehmet Bayyigit

Yayın Yürütme Kurulu

Prof. Dr. A.Turan Yüksel,
Prof. Dr. Ahmet Yaman,
Prof. Dr. M. Bahaüddin Varol,
Doç. Dr. Ahmet Çaycı,
Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır,
Doç. Dr. Seyit Bahçıvan,
Doç. Dr. Muhiddin Okumuşlar,
Doç. Dr. Dr. Fikret Karapınar,
Yard. Doç. Dr. Huriye Martı,
Yard. Doç. Dr. Lütfi Cengiz,
Yard. Doç. Dr. Doğan Kaplan,
Arş. Gör. Dr. Mehmet Hamancı,
Arş. Gör. Necmeddin Güney.

Danışmanlar Kurulu

Prof. Dr. Ünver Günay (Erciyes Üniversitesi),
Prof. Dr. Mustafa Fayda (Marmara Üniversitesi),
Prof. Dr. Bilal Kuşpınar (Mc. Gill University),
Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal (Ankara Üniversitesi),
Dr. İbrahim Kalın (College of The Holy Cross, İSAM),
Prof. Dr. Ahmet Önkal, Prof. Dr. Hüsameddin Erdem,
Prof. Dr. Bilal Saklan Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu,
Prof. Dr. Orhan Çeker, Prof. Dr. Yusuf Işıcık,
Prof. Dr. Süleyman Toprak, Prof. Dr. Tacettin Uzun,
Prof. Dr. Mehmet Bayyigit, Prof. Dr. Ahmet Yılmaz,
Prof. Dr. Fevzi Günüş, Prof. Dr. Dilaver Güner,
Prof. Dr. A.Saim Arıtan, Prof. Dr. İsmail Hakkı Atçeken,
Prof. Dr. Naim Şahin, Prof. Dr. Bayram Dalkılıç,
Doç. Dr. İsmail Taş, Doç. Dr. Seyit Bahçıvan,
Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır

İletişim Adresi

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
42090 Meram/KONYA
Tel-Fax: 0332.323 82 50-51 / 323 82 54
e-posta: ilahiyatdergisi@selcuk.edu.tr
http://www.ilahiyat.selcuk.edu.tr
ISSN: 1300 – 5057

baskı: sebat ofset matbaacılık 0 332 342 01 53

İÇİNDEKİLER

- 7 BÂBERTÎ'NİN KELAMA BAKIŞI -Ebû Hanife'nin Etkisi Bağlamında Bir Değerlendirme-
THE VIEW OF BABERTÎ ON THEOLOGY -AN EVALUATION IN THE CONTEXT OF EBU HANIFE'S EFFECT-
Galip TÜRCAN
- 21 OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ VE YÜKSELİŞ DÖNEMİNDE ANADOLU'DA MOĞOL ALGISI
MONGOLIAN PERCEPTION AT ANATOLIA IN THE OTTOMAN STATE'S ESTABLISHMENT AND RISE PERIODS
H. Ahmet ÖZDEMİR
- 37 KUR'AN'IN KADININ EVLENMESİNE BAKIŞI VE İSLAM HUKUKÇULARININ KONUSU HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ
THE QUR'AN'S APPROACH TO THE WOMAN'S MARRIAGE and THE VIEWS OF ISLAMIC LEGAL SCHOLARS
Hasan Ali GÖRGÜLÜ
- 75 EHL-İ BEYT'İN GİZLİ İLMİ: HZ. ALİ'YE NİSPET EDİLEN KİTÂB-I ALİ (SAHİFE-CÂMİA), CEFR ve MUSHAF-I FÂTİMA HAKKINDA BİR İNCELEME
AHL AL-BAYT'S HIDDEN KNOWLEDGE: AN ESSAY ON THE BOOKS "ALI'S BOOK", "JAFR" AND "FATEMA'S BOOK" THAT ARE ATTRIBUTED TO IMAM ALI
Doğan KAPLAN
- 93 J. P. SARTRE'DA ÖZGÜRLÜĞÜN ONTOLOJİK TEMELLERİ ÜZERİNE
ON THE ONTOLOGICAL BASICS OF FREEDOM IN J. P. SARTRE
Emin ÇELEBİ
- 105 KUR'ÂN'DA BİR HİTAP ŞEKLİ: İKİ KİŞİLİK HİTAPLA TEK KİŞİYE HİTAP
AN ADDRESSING TYPE IN THE QUR'AN: SINGLE ADDRESSING BY USING DUAL ADDRESSING MOOD
Abdulmuttalip ARPA
- 119 HAKİKAT VE MECAZ BAĞLAMINDA İNGİLİZCE MEALLERLE İLGİLİ ANALİTİK BİR İNCELEME
AN ANALYTICAL STUDY ON THE ENGLISH TRANSLATIONS OF QUR'AN IN THE CONTEXT OF TRUTH AND METAPHOR
Abdülcelil BİLGİN

- 135 DİNSEL FUNDAMENTALİZM ÖLÇEĞİNİN TÜRKÇE ÇEVİRİSİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI
A STUDY ON THE RELIABILITY AND VALIDITY OF THE TURKISH VERSION OF RELIGIOUS FUNDAMENTALISM SCALE
Abdulvahid SEZEN
- 149 HİRİSTİYANLIK ÖNCESİNE DAYANAN BAZI ERMENİ HALK İNANÇLARI
SOME ARMENIAN FOLK BELIEFS OF PRE-CHRISTIANITY PERIOD
Canan SEYFELİ
- 165 GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ZÂD SESİ TARTIŞMALARI
DISCUSSIONS ABOUT ZÂD SOUND FROM THE PAST TILL TODAY
N. Nihal İNCE
- 181 XIV. ASRIN İLK YARISINDA ANADOLU'DA MEHDÎ BEKLEME TEMÂYÜLÜ VE TİMURTAŞ'IN MEHDİLİĞİ MESELESİ
THE TENDENCY OF EXPECTING MAHDI IN ANATOLIA IN THE FIRST HALF OF THE 14th CENTURY AND THE ISSUE OF TIMURTAŞ'S BEING A MAHDIST
Sema YANIÇ
- 197 İBN KEMAL'İN BİLGİ ANLAYIŞI
IBN KEMAL'S UNDERSTANDING OF INFORMATION
Ali ÖGE
- 223 DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN BABA-OĞUL İLİŞKİSİ
FATHER-SON RELATIONSHIP IN TERMS OF RELIGIOUS EDUCATION
Eyüp KIRPITCI
- 241 İLK DÖNEM RİVAYETLERİNDE SİFFİN VAK'ASI
Mahayudin Hajji YAHYA / Çev: Prof. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL
- 261 MUHAMMED B. CERÎR B. YEZÎD [ET-TABERÎ]
Yakut el-HAMEVÎ / Çev.: Fethi Ahmet POLAT
- 293 HADİSTEKİ RİVAYET FARKLILIKLARINA BİR BAKIŞ
R. Marston Speight / Çev. Zişan TÜRCAN
- KİTAPLAR, TEZLER VE BİLİMSEL ETKİNLİKLER
- 305 I. ULUSAL DİN PSİKOLOJİSİ KONGRESİ
Sevde DÜZGÜNER
- 313 KUR'ÂN VE KİRAAT EĞİTİMİ MÜFREDAT ÇALIŞTAYI
F. Asiye ŞENAT KAZANCI

EHL-İ BEYT'İN GİZLİ İLMİ: HZ. ALİ'YE NİSPET EDİLEN KİTÂB-I ALİ (SAHİFE- CÂMİA), CEFR ve MUSHAF-I FÂTIMA HAKKINDA BİR İNCELEME

Giriş

İmamiye Şiiliğine göre Ehl-i Beyt'in, Kur'an-ı Kerim dışında Hz. Peygamber (s.a.v.)'den aldığı ve kendileri için sakladığı özel eser/ler mevcuttur. Şii hadis kaynaklarında yer alan onlarca rivayete dayanan bu düşünce, bir taraftan Ehl-i Beyt'in özel bir ilme sahip olduğu fikrini doğurmuşken diğer taraftan Şia'nın Kur'an'ın tahrif edildiğine inandığı yolunda ithamlara maruz kalmasına sebep olmuştur.¹ Tahrif iddialarını kesin bir dille reddeden Şii'lere göre bu eser/ler, bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Hz. Ali'ye yazdırılmış ve Ehl-i Beyt imamlarınca kendilerine özgü ilim olarak korunmuştur. Bunlar *Kitâb-ı Ali* (*Sahîfe* ve *Câmîa* olarak da bilinir), *Cefr* ve *Mushaf-ı Fâtîma* adlarıyla bilinmektedir.

Esasen Şii bilginlerin Ehl-i Beyt'in "özel ilmi" meselesiyle ilgili iki yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. Birinci ve genel yaklaşıma göre, "bu ilim" sadece Ehl-i Beyt imamlarına özgüdür ve ne olduğunu da sadece onlar bilmektedirler. Dola-

Doğan KAPLAN

Yrd.Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı

¹ Öteden beri Ehl-i Sünnet ve Şii inanç gruplarının tartışma konusu olan bu konu hakkında zengin bir literatür oluşmuştur. Mevcut literatürü kabaca üç grupta sınıflandırmak mümkündür: Tahrif iddiasında bulunanlar, kesinlikle reddedenler ve 'sizin de bizden farkınız yok' diyenler. Birinci grup eserlerde Şii'lerin kendi hadis kaynaklarından örnekler getirilmek suretiyle onların tahrife inandıkları gösterilmeye çalışılır. Örnek için bkz. İhsan İlahî Zahir, *eş-Şîa ve'l-Kur'ân* (Lahor: İdâratu Tercumânî's-Sünne, 1984); Muhammed Mâullâh, *eş-Şîa ve Tahrîfu'l-Kur'ân*, (Yer yok: Mektebetu İbn Teymiyye, 1409.) Her iki eserde de, Kuleyni (ö.329/940) başta olmak üzere Ahbârî Şii hadis âlimlerinin "Kur'an'ın eksik olduğunu açıkça ifade eden" rivayetleri örnek olarak gösterilmiş ve Şii'lik tekrif edilmiştir. Tahrifi kesinlikle reddeden ve Şii âlimlerce kaleme alınan ikinci grup eserlerde ise Kur'an'ın eksik olmadığı, bunun kendilerine atılmış bir iftira olduğu vurgulanarak; Şii'lerin kendi kaynaklarında yer alsa bile her rivayeti kabul etmedikleri, usul olarak Kur'an'a arz ettikleri, Kur'an'a uymayan rivayetlerin reddedildiği söylenir. Örnek için bkz. Muhsin Emin Âmilî, *eş-Şîa beyne'l-Hakâik ve'l-Evhâm*, (Beyrut: el-Gadîr li't-Tibâa ve't-Tevzî, 2001), 198-202. Burada Âmilî, Şeyh Sadûk, Şeyh Tusi, Şerif Murteza, Şeyh Tabersi, Şeyh Behâî, Şeyh Muhakkiku's-Sani Ali Keraki vb. kadim Şii ulemanın bu konudaki açık sözlerini delil olarak göstermiştir. Yine Şii âlimlerce yazılan üçüncü grup eserler ise, aslında "Kur'an'da tahrifi ima eden rivayetlerin" Sünnî hadis kaynaklarında daha fazla olduğunu öne sürerek "Sizin de bizden farkınız yok!" mesajı verip çözüm olarak karşılıklı suçlama yerine her iki literatürde yer alan rivayetlerin âhâd haberler olması sebebiyle reddedilmesi gerektiğini söyleyen eserlerdir. Örnek için bkz. Resul Caferiyan, *Ukzûbetu Tahrîfi'l-Kur'ân beyne's-Şîa ve's-Sünne* (Tahrân: Muâviniyyetu'r-Riâseti li'l-Alâkâti'd-Devliyye, 1985.); Seyyid Murteza Askerî, *el-Kur'ânul-Kerim ve Rivâyâtul-Medreseteyn* (Tahrân: Mecmau'l-İlmi İslami, 1996). Bu son eserin üç cilt olduğunu ve İhsan İlahî Zahir'in çalışmasına reddiye olarak yazıldığını hatırlatalım. Burada 6 ay süreyle sosyal ve kültürel hayatında yaşama imkânı bulduğum İran'da -özellikle Tahrân ve Kum'da- Şii'lerin Kur'an'ın tahrif edildiğine inandıklarını gösteren somut bir veri görmediğim gibi kendileriyle ilgili böyle düşünülmesinden son derece rahatsız olduklarını gözlemlediğimi ifade etmeliyim. Ayrıca İran'da neşredilen tüm Kur'an-ı Kerim'lerin bizdeki Diyanet Mushaf'ları İnceleme Kurulu benzeri bir kurul tarafından onaylandıktan sonra yayımlandığını da hatırlatalım.

yısıyla bu konuda konuşmak gereksizdir. İkinci yaklaşıma göre ise rivayetlerin yardımıyla bu ilmin en azından içeriğiyle ilgili bilgi sahibi olmak mümkündür.²

Bu makalenin amacı, yukarıdaki ikinci yaklaşım paralelinde Hz. Ali'ye nispet edilen eserler hakkında bilgi vermek ve bu eserlerden "Ehl-i Beyt'in özel ilmi" olduğu düşüncesine kaynaklık eden *Kitâb-ı Ali (Sahîfe/Câmia)*, *Cefr* ve *Mushaf-ı Fâtima* hakkında Şii temel kaynaklar eksensiz detaylı bir incelemede bulunmaktır.³

I. Hz. Ali'ye Nispet Edilen Eserler

İmamiye Şiasının yazılı literatürüne bakıldığında ilkyazım faaliyetinin Emevilerin son yıllarına doğru yapıldığı görülmektedir.⁴ İmami Şii geleneğinde ilk ravilerin yazdıkları hadis defterlerine başlangıçta *kitap* (كتاب) ya da *asl* (أصل) denmiştir. *Asl*, ravinin duyduklarını yazdığı özel not defteri olarak kullanılmıştır. Şia'nın genel kanaatine göre imamların ashabından yaklaşık dört yüz adet bu tarz defter kalmıştır ki bunlar üçüncü asrın sonunda elde bulunuyordu.⁵ Ancak, İmam Bakır (114/732) ve İmam Cafer Sadık (148/765)'in öğrencileri tarafından yazılan bu dört yüz risaleden (أربعمئة أصل) sadece on üçü günümüze ulaşabilmiştir.⁶

İlk dönem Şii âlimlerine nispet edilen eserler dışında tarihi kaynaklarda bizzat Hz. Ali'ye nispet edilen eserler de vardır ki bunlar *Mushaf-ı Ali*, *Kitâb-ı Ali*, *Kitâbu'd-Diyât*, *Nehcu'l-Belâğa*, *Müsned*, *Divan* ve Hz. Ali'nin halifeligi dönemindeki tasarruflarını içeren kitapların genel ismi olmak üzere *Fıkıh-ı Ali* adlarıyla bilinmektedir.⁷ Burada makalenin eksenini oluşturan ve üzerinde ayrıntılı olarak duracağımız *Kitâb-ı Ali*'yi en sona bırakıp diğer eserler üzerinde duralım.

a. Mushaf-ı Ali (مصحف علي): İlk tarihi kaynakların bildirdiğine göre Hz. Ali (k.v.), Kur'an-ı Kerim'i ilk toplayanların başında gelmektedir ve söylendiğine göre onun mushafı nüzul sırasına göredir. Bu mushafta ayet tefsirlerinin ve nesh edilmiş ayetlerle ilgili bilgi olduğu da söylenmiştir. Şii kaynakların ifadesine göre Hz.

² Nitekim bu düşüncede olan Şii yazarlardan Mahmud Kansov el-Âmilî, *Kitâbu Ali (el-Câmia)*, (Beyrut: Dârü'l-Medâ, 2005) ve Mustafa Kasîr, *Kitâbu Ali*, (Kum: Râbitatu's-Sekâfe ve'l-Alâkâti'l-İslâmiyye, 1996) isimli çalışmalarıyla Ehl-i Beyt nezdinde olduğuna inanılan kitapların mahiyetiyle ilgili bilgi vermeye çalışmışlardır. Şimdiye kadar bu konuda yapılmış en geniş çalışmayı gerçekleştiren Kansov, kitabında *Kitâb-ı Ali*'nin uzun bir içeriğini de vermiştir.

³ Hz. Ali (r.a.) nezdinde özel ilim bulunduğu düşüncesi Alevilikte de bulunmaktadır. Aleviliğin temel yazılı kaynaklarından *Buyruklarda*, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ölmeden önce Hz. Ali'yi yanına çağırıp ona "Ben artık fena yurdundan beka yurduna gidiyorum, sana bir takım vasiyetlerim var bunları taliplere ulaştır." dediği ve bunun üzerine Hz. Ali'nin de o vasiyetleri yazması sonucu ulu bir kitabın ortaya çıktığı anlatılır. Bkz. Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 103-114.

⁴ Hüseyin Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa ez Se Kam-ı Nohostîn*, 13. İlk dönem İmami Şii literatürüne ilgili ayrıca bkz. Fuat Sezgin, *Tarih-i Nigârîşhâ-yi Arabi*, I, 742-801.

⁵ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb*, 14-15. *Asl*, denilen bu defterlerin kimi cönk tarzında gayr-ı murettep iken bazıları da bablarına ayrılmış tertipli telif eser gibidir.

⁶ Fuat Sezgin, *Tarih-i Nigârîşhâ-yi Arabi*, I, 742.

⁷ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 23-41.

Ali (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra elindeki *mushafı* müslümanlara arz etmiş ancak sahabenin bazıları tarafından kabul görmediği için evinde muhafaza etmiştir.⁸

b. Kitâbu'd-Diyât (كتاب الديات): Nefsin ya da kulak, göz vb. insan organlarının diyetiyle ilgili Hz. Ali'nin valilerine göndermiş olduğu bir emirnâmesinden ibarettir. *Kâfi* ve *Tehzîb* gibi temel Şii hadis kaynaklarında bu emirnâme *Kitâbu Ali* veya *Kitâbu'l-Ferdâiz* olarak da isimlendirilmiştir.⁹ Bu emirnâmenin tamamı *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh* ve *Tehzîb*'de geçmektedir.¹⁰

c. Nehcu'l-Belâğâ (نهج البلاغة): Hem ilim çevrelerince hem de genel kamuoyunca en çok bilinen eserlerden olan *Nehcu'l-Belâğâ*, Hz. Ali (r.a.)'nin toplanmış hutbe, mektup, emirnâme ve özlü sözlerinden oluşmaktadır. Hicri üçüncü yılın sonlarında İmam Ali'ye nispet edilen hutbelerin sayısı dört yüze yakınken yarım asır sonra bu rakam dört yüz seksene ulaşmıştır.¹¹

Şii rical kaynaklarının ifadesine göre, Hz. Ali'nin hutbeleri, hicri birinci yılın sonlarından itibaren bazı hadis ravilerince tedvin edilmiştir: Zeyd b. Vehb el-Cüheni (1.h.asrın sonları), Mes'ade b. Sadeka el-Abdi (2.asrın sonları), İsmail b. Mehran es-Sekûni (224/838'de hayatta), Salih b. Ebu Hammâd er-Râzi (3.asrın ortaları), Abdulazim b. Abdullah el-Haseni (252/866).¹²

Ravilerin tedvini dışında Vakîdi (207/823), Ali b. Muhammed el-Medâini (225/839), Ahmed b. Muhammed b. Abdîrabbih (328/939) ve Abdulaziz b. Yahya el-Celûdi (332/943) gibi tarihçiler de Hz. Ali'nin hutbe, mektup ve sözlerini kitaplarına almışlardır.¹³

"Nehcu'l-Belâğâ" ismi, Hz. Ali'nin hutbelerini, mektuplarını, emirlerini ve ona nispet edilen hikmetli sözlerini toplayan Muhammed b. Hüseyin Musevi Şerif er-Radi (406/1015)' den gelmektedir. Zira Şerif Radi, h.400 senesinde telif ettiği

⁸ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 23-24. Müderrisi burada çeşitli tarihi kaynaklara dayanarak ilk asırlarda Müslümanların tercih ettiği kıraat olan İmam Haf's'ın (180/796) İmam Âsım'dan (127/744) gelen kıraatinin İmam Ali'nin kıraati olduğunu ifade eder. Zira İmam Âsım İmam Haf's'a, öğrettiği kıraati Ebu Abdurrahman Sülemi'den aldığını söylemiştir. Sülemi de kıraati Hz. Ali'den almıştır. Hz. Ali'nin cem ettiği mushafın mahiyeti ile ilgili olarak bkz. Mehmet Atalan, "Şîi Kaynaklarda Ali b. Ebî Tâlib ve Fatıma Mushafı", 96-107; Ziya Şen, "Hz. Ali'nin Kur'an'a Yaptığı Hizmetler", 519-532; Ahmet Yaman, "Ehl-i Beyt Fıkhnın İmamı Hz. Ali ve Takip Ettiği İctihad Yöntemi", 119-120.

⁹ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 36. Krş. Kuleyni, *Kâfi*, VII, 93, 94, 98, 330; Şeyh Sadûk, *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh*, IV, 263, 268; Şeyh Tusi, *Tehzîbu'l-Ahkâm*, IX, 247, 270, 271; X, 292; Şeyh Tusi, *el-İstibsâr*, IV, 142. Müderrisi, bu eserin, kadim Şii ulemasınca metni ilk rivayet eden Ebu Ömer Abdullah b. Said b. Hayyan b. Ebcür'dan dolayı *Kitâbu Abdillâh b. Ebcür* olarak bilindiğini söyler.

¹⁰ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 36. Krş. Şeyh Sadûk, *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh*, IV, 75-92; Şeyh Tusi, *Tehzîbu'l-Ahkâm*, X, 295-308.

¹¹ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 37. Krş. Mes'ûdi, *Murûcu'z-Zehab*, II, 36. Mes'ûdi, İnsanların Hz. Ali'den çeşitli vesilelerle bedîhi bir şekilde irad ettiği 480 küsur hutbe ezberlediklerini söyler.

¹² Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 37. Krş. *Ricâlu'n-Necâşi*, 27, 198, 247, 415.

¹³ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 37.

bu esere *Nehcu'l-Belâğâ* ismini vermiştir.¹⁴ Bu eserin geçmişten günümüze birçok çevirisi ve şerhi yapılmıştır. Kadim ulemadan Ebu'l-Hüseyin el-Beyhakî (458/1066), Fahreddin er-Razi (606/1209) son dönem âlimlerden Şeyh Muhammed Abduh (1905) vb. onlarca şerhi olan *Nehcu'l-Belâğâ*'nın en bilindik şerhi meşhur Mutezili âlimi İbn Ebi'l-Hadid'in (656/1258) dört yıl sekiz ayda 20 cilt olarak tamamladığı şerhtir.¹⁵ *Nehcu'l-Belâğâ*'nın Şerif Radi'nin kitabı esas alınarak çevrilmiş birçok Türkçe yayımı da mevcuttur.¹⁶

d. Müsned (مسند امام علي / مسند): Müsned bir hadis istilâhı olarak ilk hadis ravisine göre tedvin edilmiş hadis mecmuaları demektir. Hem Sünni hem de Şii hadis kaynaklarında özellikle de *Müsned* olarak telif edilmiş olanlarda Hz. Ali'den gelen rivayetlerin topluca gösterildiği eserler mevcuttur.¹⁷

Müsnedler içerisinde bir de *Müsned-i Ali* adıyla Hz. Ali'den rivayet edilen hadislerin toplandığı müstakil eserler telif edilmiştir. Bu çalışmalar yapan âlimler şunlardır: Yakub b. Şebih el-Basri (262/875), Kadı İsmail b. İshak el-Cehdami Ezdi (282/895), Muhammed b. Abdullah el-Hadrami Kufi (297/909), Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesai (303/915), Yahya b. Muhammed b. Said el-Bağdadi (318/930), Abdurrahman b. Osman et-Temimi ed-Dimeşki (420/1029), Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyuti (911/1505).¹⁸

e. Divan (ديوان): Kadim kaynaklarda Hz. Ali'nin şiir okuyup okumadığı ile ilgili farklı yaklaşımlar olsa da öteden beri Hz. Ali (r.a.)'ye nispet edilen şiirlerin yer aldığı eserler var olagelmıştır. Ömek vermek gerekirse, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed Fenckerdi Nişâburi (513/1119)'nin iki yüz beyitlik *Silvetu's-Şîa* adlı eseri, Hibetullâh b. Ali İbn eş-Şeceri (ö.543/1148)'nin *Dîvânu Ali* adlı eseri, Kutbuddin Muhammed b. Hüseyin Keyderi Beyheki'nin (610/1213'de hayatta) Hz. Ali'nin ahlâki meselelerle ilgili şiirlerini içeren *el-Hadîkatu'l-Enîka* adlı eseriyle yine aynı yazanın Hz. Ali'nin 506 kıt'alık şiirlerini içeren *Envâru'l-Ukûl fi Eş'âri Vasîyî'r-Rasûl*

¹⁴ Şerif Radi, *Nehcu'l-Belâğâ*, 36.

¹⁵ İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belâğâ*, İbn Ebi'l-Hadid, bu eseri Hz. Ali'nin hilafetinin sürdüğü yıl kadar bir zamanda tamamladığını söylemiştir. bkz. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belâğâ*, 10.

¹⁶ Bu çeviriler içinde en meşhuru Abdülbâki Gölpınarlı'nın (1960) yaptığı çeviridir. Son zamanlarda yapılmış önemli diğer bir çeviri de Adnan Demircan tarafından 2009 yılında yayımlanmıştır.

¹⁷ Ömek olarak bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 75-160; *Müsned-i Ebî Ya'la*, I, 223-462 arası gibi.

¹⁸ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 39-40. Son dönemde *Müsned-i İmam Ali* adıyla yapılan çalışmalarda Hz. Ali'den gelen tüm rivayetler gösterilmeye çalışılmıştır. Yusuf Özbek'in 1995 Beyrut baskılı 7 ciltlik *Müsnedu Ali b. Ebi Tâlib* adlı eseri Ehl-i Sünnetin hadis kitaplarında geçen Hz. Ali rivayetlerini toplamışken Hasan Kapancı'nın Beyrut 2000 baskılı 10 ciltlik *Müsnedu'l-İmam Ali (a)* adlı eseri hem Şii hem de Sünni hadis kitaplarından yararlanarak 11451 rivayete yer vermiştir. Yine Bakır Şerif'in Kum 2002 baskılı 11 ciltlik *Mevsûatu'l-İmâm Emîri'l-mü'minin Ali b. Ebî Tâlib (a)* adlı eseri bu konuda yapılmış son çalışmalardandır.

adlı eseri ve son olarak Seyyid Muhsin Emin'in 1109 şiiri içeren *Dîvânu Emîri'l-mü'minin* adlı eseri.¹⁹

f. Karar ve Uygulamalar (فقته علي): Hz. Ali'nin hilafeti döneminde izlediği idari, kazai tavır ve onun fıkhi meselelerle ilgili verdiği fetvaları içeren kitaplardır. Kaynakların ifadesine göre Hz. Ali'nin ashabından Ubeydullah b. Ebu Rafi, Haris A'ver ve Usbuğ b. Nubate onun fıkhi meselelerle ilgili fetvalarını toplamışlardır.²⁰

2. Kitâb-ı Ali (Sahîfe, Câmia), Cefr, Mushaf-ı Fâtıma

Hz. Ali'ye nispet edilen ve yukarıda açıklamaya çalıştığımız eserlerin dışında bir de taraftarlarının "Ehl-i Beyt'in gizli ilmi," karşıtlarının ise "Şiiler, Kur'an'ın tahrif edildiğine inanıyorlar" iddialarına mesnet teşkil eden bazı eserler vardır. Bu eserler genel olarak *Kitâb-ı Ali*, Cefr (halk dilindeki bilinen ifadeyle Cifr) ve *Fâtıma Mushafı* adlarıyla bilinirler.

Temel Şii hadis kaynaklarında bu eser/ler/le ilgili çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Allâme Kuleyni'nin (329/940) *Kâfi* adlı eserinde tespit edebildiğimiz kadıyla bu konuyla ilgili onlarca rivayet yer almaktadır. Bu rivayetlerin bir bölümü "Sahife, Cefr, Câmia ve Mushaf-ı Fâtıma ile ilgili bab" başlığı altında getirilmiştir ki bu rivayetlere göre Hz. Hüseyin'e "Ya Ebâ Abdillah! Şian, Rasulullah (s.a.v.)'ın Ali (a)'ye ilimden bin kapiya açılan özel bir ilim öğrettiğinden bahsediyorlar, bu doğru mu? diye sorulduğunda, "Rasulullah (s.a.v.), Ali (a)'ye her birinden bin kapiya açılan bin ilim öğretmiştir." cevabını vermiştir. "Bu ilim nedir?" sorusuna ise sırayla *Câmia*, *Cefr* ve *Mushaf-ı Fâtıma* cevaplarını vermiştir.²¹ Yine başka bir rivayette Hz. Hüseyin (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hz. Ali (r.a.)'ye yazdırdığı (املاء رسول الله وخط علي) *Câmia*'nın kimsenin söz söylemesini gerektirmeyecek, içinde helal ve haramların ilminin bulunduğu bir eser olduğunu söylemiştir.²²

Kâfi'deki rivayetler topluca değerlendirildiğinde yukarıdaki üç eserle ilgili şu sonuçlar çıkmaktadır: *Câmia*; Rasulullah'ın Hz. Ali'ye yazdırdığı yetmiş arşın

¹⁹ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 40-41. Müderrisi bu kitaplarda yer alan çoğu şiirin Hz. Ali'ye ait olmadığını söyler.

²⁰ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb-ı Şîa*, 41. Hz. Ali'nin fıkhi uygulamalarını esas alan birçok müstakil çalışma yapılmıştır ki örnek olarak şu çalışmalar verilebilir: Muhammed Ravvâs Kal'acî, *Mevsûatu Fıkhi Ali b. Ebi Tâlib* (Dimaşk, 1983); Muhammed Takî Tüsteri-Cafer Tüsteri, *Kazâu Emîri'l-mü'minin Ali b. Ebi Tâlib aleyhi's-selâm*, (Beyrut, 1992); Muhammed Reysehri, *Mevsûatu'l-İmâm Ali b. Ebi Tâlib: fî'l-Kitâb ve's-Sünne ve't-Târih*, (Beyrut, 2000). Abdullah b. Süleyman b. Ali, *Fıkhu Emîri'l-mü'minin Ali b. Ebi Tâlib fî'l-Hudûd ve'l-Cinâyât ve Eseruh fi't-Teşri'l-Cinâyyi'l-İslâmi* (Riyad, 2004). Burada adı geçen eserlerle ilgili olarak bkz. Hüseyin Esen, "Hz. Ali'nin İslam Ceza Hukuku Alanında Dikkat Çeken Bazı Görüş ve Uygulamaları", 481.

²¹ Bkz. Kuleyni, *Kâfi*, I, 238, 240, 241. Krş. Meclisi, *Bihârul-Envâr*, XXVI, 38.

²² Kuleyni, *Kâfi*, I, 57.

uzunluğunda ve insanların her türlü ihtiyacını karşılayacak olan bir sahifedir.²³ *Cefr*, deriden bir kap olup beyaz ve kırmızı olmak üzere iki tanedir; beyaz olanında *Mushaf-ı Fâtıma* ve helaller ve haramlarla ilgili ilimler bulunmaktadır; kırmızı cefrde ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in silahları bulunmaktadır.²⁴ *Mushaf-ı Fâtıma* ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra çok üzülen Hz. Fâtıma'yı teselli için gelen Cebrail'in Fâtıma'ya fısıldadıklarıdır ki, bunları Hz. Ali (r.a.) yazmıştır. İçeriğinde Ehl-i Beyt'in başına gelecekler, düşmanlarının isimleri ve geleceğin ilmi bulunmaktadır. İlgili rivayetlerde bu mushafın Kur'an'dan bir şey içermediği ve Kur'an dışında bir şey olduğu özellikle vurgulanır.²⁵

Şeyh Sadûk'un (381/991) *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh* adlı eserinde ise bu konuyla ilgili bir rivayet olduğu görülmektedir. Buna göre, sekizinci İmam Ali Musa Rıza'dan (203/818) gelen rivayette, imamın sahip olduğu özellikler zikredildikten sonra imamın yanında taraftarlarının ve düşmanlarının isminin bulunduğu *Sahîfe*, uzunluğu 70 arşın olan ve içinde âdemoğlunun her türlü ihtiyacını karşılayacak ilimlerin olduğu *Câmia*, içinde her türlü ilmin olduğu keçi ve koç derisinden olma *Büyük* ve *Küçük Cefr* (el-Cefru'l-Ekber ve el-Cefru'l-Asgar) ve *Mushaf-ı Fâtıma* bulunduğu söylenir.²⁶

Yukarıda adı geçen eserlerle ilgili bilgiler bu iki temel Şii hadis kaynağında yer aldığı gibi sonradan telif edilen büyük Şii hadis kitaplarında da geçmektedir.²⁷ Şimdi bu kitaplarla ilgili biraz daha ayrıntılı bir incelemede bulunalım.

a. Kitâb-ı Ali (Sahîfe/Câmia)

İmamiye Şiasının Hz. Ali'ye ait olduğunu iddia ettiği *el-Câmia* adlı kitabın tertibi tam olarak bilinmemektedir. Ancak bu konuda bilebildiğimiz kadarıyla iki çalışma yapılmıştır. Bunlardan biri makale içinde sık göndermelerde bulunduğumuz Mahmud Kansov'un *Kitâbu Ali (el-Câmia)* adlı monografik çalışması, diğeri ise Hüseyin Müdemisi'nin *Mîrâs-ı Mektûb-ı Şîa* adlı Şii literatürü hakkındaki değerli çalışmasıdır.

Kitâb-ı Ali ile ilgili en kapsamlı çalışmayı yapmış olan Mahmud Kansov'un hadis kitaplarındaki tertibi esas alarak yapmış olduğu içerik şu şekildedir:

SÜİFD / 30
80

1. İlim (Çocukların eğitimi, kıyas, istishab, Müslümanların ayrılığa düşmesi)
2. İmamet (Vahyin sesi, İmamların tayini, Ehl-i Beyt'in ve taraftarlarının fazileti, onların yolundan gitmek, hadislerine sarılmak, Ehl-i Beyt'e bağlılıkta sabit

²³ Kuleyni, *Kâfi*, I, 238, 240.

²⁴ Kuleyni, *Kâfi*, I, 238, 240, 241. *Bihârü'l-Envâr*'daki bazı rivayetlerde bu silahların Ehl-i Beyt'in kâimi Mehdi zuhur etmeden oradan çıkmayacağı ifade edilmektedir. Bkz. *Bihârü'l-Envâr*, XVI, 18.

²⁵ Kuleyni, *Kâfi*, I, 238, 240, 241.

²⁶ Şeyh Sadûk, *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh*, IV, 418-419 (hadis no: 5914).

²⁷ Bkz. Meclisi, *Bihârü'l-Envâr*, XXII, 545; XXV, I 16; XXVI, 18, 37, 38; XLIII, 79; XLVII, 26, 270, 271.

durmak, Düşmanlarının yoldan çıkmışlığı, Âl-i Muhammed'in kâimi, Ali'nin türbesinin ortaya çıkışı, Şia'nın fazileti, Ali'ye bağlılığın Allah'ın insanlara bir fazileti olması, Hüseyin'e ağlamanın fazileti)

3. Faziletler ve Kötülükler/ el-Fedâil ve'r-Rezâil (Allah hakkında hüsnü zan sahibi olmak, İşleri Allah'a havale etmek ve tevekkül, Allah'ın kazasına rıza, Allah korkusu/mehâfetullah ve haşyetullah, Allah'a itaat, Allah'ı zikretmek, Günahlardan kaçınmak, Tevbe, İstiğfar, Öfkeyi yutmak, Bela anında sabretmek, Kötü yöneticiye karşı sabır, Hastalığa karşı sabır, Düşmana karşı sabır, Doğruluktan ayrılmamak, Susmak, Takiiye, Allah'tan gelecek rahatlamayı beklemek, Öğüt vermek ve dinlemek, Ölümü ve kıyameti hatırlamak, Şeytan'ın vesveselerini reddetmek, Dünyanın yılanı benzemesi, Kişinin kıymeti, Sıla-i rahim, Müslümanların birbirleriyle yardımlaşmaları, şefkat göstermeleri ve birbirlerine karşı hakları, Mümine ikram etmek, Müminin bir ihtiyacını gidermek, Kör birine yardım, Hastanın ihtiyacını gidermek, Zayıflara merhamet etmek, Komşuya ikram, Fakire yardım, Kölelere ikram, İyilik ve hayır işleri yapmak, Hayırda acele etmek, Yumuşak sohbet etmek, Güzel ahlaklı olmak, Ahlakın azimetleri, Selam çeşitleri, Ölçülü harcamak, İstisare, Kebâir/büyük günahlar, Zulüm, Tekebbür, Anne-babaya isyan, Riya, Riya ve süm'a, Günah biriktirmek/günahların çoğalması, Sözünde durmamak, Emanete hıyanet, Kötülüğü yaymak, Yalan rüya uydurmak, Yalan hadis uydurmak, Üç günden fazla ayrılık olmaması, İyiliği başa kakmak, Cidal/tartışma, Tembellik, Bid'at, Su-i zan, Fakirlik, giyim, Gaflet, Allah Teâlâ'dan uzaklaşmak, İmanın vasfı, Müminin çetin imtihanı, İbadete düşkünlük.)

4. Cenaze (Ölünün ardından dövünme, Ölünün yıkanması, Kadınların cenazeye katılması, Cenaze namazı, İhramlının ölmesi, Ölülerini ziyaret.)

5. Taharet (Temizlik, Tuvalet âdâbı, Abdesti gerektiren durumlar, Vacip guslün abdest yerine geçmesi, Abdestin fazileti, Dış fırçalama, Abdest alınırken okunacak dualar, Mazmaza, Banyo âdâbı, Hacamat, Tımakları kesmek, Koltuk altı tıraşı, Temizlik geleneği.)

6. Namaz (Namazın fazileti, Çocukları namaza alıştırmak, Namaz vakitlerine dikkat etmek, Öğle ve İkinci namazlarının vakti, Nafile namazın vakti, Nafilenin kazası, Namaz kıyafeti, Namazda üzerinde para bulundurmak, Namaz mekânı, Mescitler, Ezan ve müezzinlerin fazileti, Secde, Secdeyi uzatmak, Teşehhüt, Namazda huşu, Teenni ile namaz kılmak/ta'dil-i erkân, Namazda yanılma/sehiv, Namazı kesmek, Namazdan çıkmak, Namazdan sonra yapılacaklar, Sabah namazından sonra yapılacaklar, Mescitte cemaatle namazın fazileti, İmamın özelliği, Nasibilerle cemaat namazı kılmak, Cuma namazı, Müstehab namazlar, Gece namazı, Sabah namazının nafilesi/sünneti, Günlük nafile namazlar, Bayram ve Cumanın bir arada olması.)

7. Oruç (Sünnet oruç.)

8. Zekât (Sadaka.)

9. Hac ve Umre (Yolculuk âdâbı, Eve giriş âdâbı, Hacca hazırlık, Haccın fazileti, Tavaf, Haccın müstehapları, Zemzem kuyusu, Kıran haccı²⁸, Umre, İhram yasaklarının kefareti, Hac sonu Hz. Peygamber (s.a.v.)'i ziyaret, Hacı karşılamak.)

10. İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak.

11. Cihat (Cihat ancak İmamla birlikte olması, Düşmanla karşılaşma âdâbı, Nefs-i müdafa.)

12. Vilayet hükümleri (Hidayet önderi, Dalâlet önderi, Ordu komutanına öğüt, Yöneticilerin halklarına adaletle muamele etmeleri, yönettiği toplumu katmanlarıyla tanımak, Valinin atadığı görevlilerini iyi tanınması, Valinin kâtiplerini kontrol etmesi, Valinin tacirlerin sorunlarıyla ilgilenmesi, Valinin örnek bir yaşantıya sahip olması, toprakları verimli kullanmak.)

13. Yiyecek-içecek (Sofra âdâbı, Su içme âdâbı, Yenilmesi ve yenilmemesi gerekenler, Akşam yemeğini terk etmemek, Yemek artıkları, At ve eşek eti yemek, İçki içmek.)

14. Hayvan ve Av (Koyun sahibi olmak, Köpekten sakınmak, Helal olmayan hayvanlar, Kara ve deniz hayvanlarını avlamak.)

15. Nikâh (Genel hükümler, Kadına bakmanın hükmü, Kadınla tokalaşmanın hükmü, Zinanın hükmü, Evlenmenin önemi, Kadının mehri, Cimanın hükümleri, Kadının sorumlulukları, Kocanın sorumlulukları, Çocuk yapmanın önemi, Çocuğa isim vermek, Çocuğu olanı tebrik etmek, Çocuk doğduğunda hurma ile ağzını tatlandırmak/tahnik, Çocuğu sünnet ettirmek, Akıka, Mut'a, Nafaka, Talak, İyaset)

17. Veraset ve Miras (Genel hükümler, Birinci tabaka olan baba ve oğulların mirası, İkinci tabaka olan kardeş ve dedelerin mirası, Üçüncü tabaka olan amca ve dayıların mirası, Karı-kocanın mirası, Bir felaket sonucu topluca ölenlerin mirası.)

18. Kaza (Hükümde zulüm, İddia sahibinin iddiasını ispat etmesi inkâr edenin de yemin etmesi, Yalan yere yemin, Yalancı şahitlik, Şahitliği gizlemek.)

19. Hudûd/Hadler (Livatanın haddi, İçki içmenin ve sarhoşun haddi, Haddin sınırı.)

20. Diyetler (Genel hükümler, Gözün diyeti, Kulağın diyeti, Dudakların diyeti, Yanakların ve kafatasının diyeti, Kulakların diyeti, Dişlerin diyeti, Ellerin diyeti, Omuzun diyeti, Kolun diyeti, Dirseğin diyeti, Bacakların diyeti, Avucun diyeti, Parmakların diyeti, Göğsün diyeti, Uyluğun diyeti, Topukların diyeti, Ayakların ve ayak parmaklarının diyeti, Dizlerin diyeti, Ceninin diyeti, farklı konular.)

²⁸ Müellif, Hacc-ı Kıran bahsini İbn Hazm'dan nakletmiştir ki, burada 'Ali b. Ebu Talib'in kitabında' ifadesi yer almaktadır. Bkz. İbn Hazm, *el-Muhalla*, VII, 102.

21. Elbise ve Bakım (Genel hükümler, Yeni elbise giyerken okunacak ayet ve dualar, Ayakkabı, Yüzük takmak, Güzel koku, Aynaya bakarken okunacak dua, Uyku, Uyurken okunacak dua, Uyanırken okunacak dua.)

22. Kazançlar ve Sanayi (Falcılık, kehânet, melâhi, giybet ve nemime, Boş söz, Birini yüzüne karşı övmek, Yeminin sadece Allah adına yapılması, Zalimlere karşı davranış biçimi, Resim yapmanın hükmü.)

23. Satım ve Kira (Ticaretin müstehap olması, Ölçü ve tartı, Aldatma, Pazara girerken okunacak dua, Batıl alım-satım, Faizin hükmü, Yetimin malı, İşçi çalıştırma.

24. Kur'an ve Dua (Kur'an, Duanın önemi, Dua ötmenden önce Allah'ı övmek, hamdetmek, Dua ile beraber gerçekleşmesi istenilen şey için çalışmak, Dua zamanı, Kılıçtan, baş ağrısı, aslan, akreb, boğulma vb. belalardan sakınmak için dua etmek, Çeşitli vesileler; istihare, İstikale, Sefer, Rızık talebi, İstiaze, Tevbe talebi, Hac talebi, Zulmü ortaya çıkarmak, Alah'a şükür, İhtiyaç talebi için Allah'a münacat etmek, Mazlumun duası, Sabah duası, Tesbih, Bir ihtiyacı temin için yapılacak dua.)

25. Melâhim (Burada Ehl-i Beyt'in başına geleceklerle ilgili tek bir rivayete yer verilmiştir ki, buna göre İbn Abbas, Hz. Hüseyin'in şehadetinden sonra ağlayarak daha önce Hz. Ali'nin Rasulullah (s.a.v.)'in kendisine yazdırdığı Sahifeyi göstererek Hüseyin'in şehadetine kadar olacakları, hilafet, Cemel, Sıffin, Nehrevan vb. tek tek okuduğunu söyler. Devamını okumasına izin vermeyen Hz. Ali'nin ona kendi oğullarından gelecek yöneticilerin de Ehl-i Beyt'e zulmedeceklerini aktardığını söyler.)

26. Âdem'in yaratılışı.

27. Yunus b. Metta'nın tarihi (Allah'ın elçilerinden Hz. Yunus'un peygamberliği, sabırsız oluşu, 33 senelik peygamberliği süresince sadece iki kişinin ona inandığı vb. anlatılmaktadır.)

28. Mehdi taraftarlarının isimleri (Tartışmalı bir konu olmakla birlikte Kansov bu konuda farklı rivayetlerden iki tanesini aktarmıştır. Bu rivayetlerde Mehdi'ye inanacak kişiler yer ya da kabile isimleriyle zikredilmiştir. Birinci rivayette sayılan yerler Doğu Derbent (1), Damiğân (2), Fergana (1), Tirmiz (2), Deylem (4), Merv-i Rûz (2), Merv (12), Beyrut (9), Tûs (5), Faryab (2), Sicistan (3), Tâlekân (24), Gor Dağları (8), Nisabur (18), Herat (12), Busenc (4), Rey (7), Taberistan (9), Kum (18), Kûmis (2), Cürcan (12), Rikka (2), Rafika (2), Halep (3), Selmiyye (5), Dımaşk (2), Filistin (1), Ba'lebek (1), Taberiyye (1), Yafa (1), Kıbrıs (1), Belbis (1), Dimyat (1), Usvan (1), Fustât (4), Kayravan (2), Kûr-i Kirman (3), Kazvin (2), Hemedan (4), Mogân (1), Bedv (1), Hilât (1), Câbirân (3), Neva (1), Sincar (4), Kalîkla (1), Sümeysât (1), Nusaybin (1), Musul (1), Tel Muzin (2), Ruha (1), Harran (2), Bağa (1), Kabs (1), San'a (2), Mazin (1), Trablus (2), Kulzum (2), Kubbe (1), Vâdi'l-Kura (1), Hayber (1), Beda (1), Câr (1), Kûfe (14), Medîne (2), Rebeze (1), Hayvan (1), Kûsey-i Rebâ (1), Tahne (1), Tirem (1), Ehvâz (2), İstahr (2), Moltan (2), Deybel (1), Saydâil (1), Medâin (8), Ukberâ

(1), Hulvân (2), Basra (3), Ashâb-ı Kehf (7), Zulüm sebebiyle Antakya'ya giden iki tacir ve oğulları (5), Rum topraklarında yaşayan zimmi/müs'te'men Müslümanlardan (11), Serendibte konaklayan iki kişi (2), Semender (4), Őelahitte merkebin-den kaybolan kişi (1), Őiraz ya da Seyrâf (1), Serdaniyeye kaēan iki kişi (2), Sakaliyyede saklı kişi (1), Yahşeb'ten hakka talip kişi (1), Nasibi'ye karşi kitapla hüccet getiren kişi (1). Toplam 313 kişi ki Bedir ehli sayıncadırlar ve Allah, Cuma gecesi bunları Mekke'de toplayacaktır. Bu rivayetin sonunda yeryüzünde bunlardan başka müminin olmayacağı ve bunların da toplumlarının soylu, kâdi, yönetici ve din âlimi gibi seçkin kişilerinden olduğu söylenir.²⁹

Yazar, bu bölümlmeyi yaptıktan sonra sırasıyla her bir bölümle ilgili İmami hadis kitaplarında yer alan rivayetleri aktarmıştır. Bir iki örnek vermek gerekirse, İlim babında Hz. Ali'nin "Dinde kıyas yapmayın, çünkü dinin kıyas edilmeyecek konuları vardır. İleride kıyas yapacak insanlar ortaya çıkacak ki onlar Allah'ın düşmanlarıdır ve ilk kıyas yapan İblis'tir.", "Kim bir yakın üzerineyken şüphe gelse, yakini üzerine amel etmelidir, zira şek yakini düşürmez." vb. sözlerine yer verilmiştir.³⁰ Keza İmamet bahsinde, Siffin Savaşı dönüşünde bir Hıristiyan manastırının yakınında konaklarlarken Őem'un b. Hamun adlı yüzü güzel bir Hıristiyan'ın elinde bir kitapla gelip Hz. Ali'ye Hz. Peygamber (s.a.v.)'den ve onun sonrasında Ali'nin ve on bir evladının imametinden bahsetmesi.³¹

Faziletler ve rezaletler bahsinde ele alınan bir konu da takiyyedir. Burada Hz. Ali'ye dört rivayet isnat edilmiştir. Bunlar şunlardır: "Kim sırımızı ifşa ederse, Allah demir azabı tattırır.", "Düşmanımızın yanında bizi açıktan övmeyin ki yönetim nazarında zelil duruma düşmeyin.", "Ayaklara meshetmede takiyye yoktur."³²

Şii literatürü alanında en kapsamlı çalışmayı yapmış olan Müderrisi'nin *Câmia* ile ilgili özet olarak verdiği içerik ise şöyledir:

A. Furû Konuları: Namaz, Oruç, Hac, Cihad, Maasi ve Menahi, Alışveriş, Nikâh ve Talak, Et'ime ve Eşribe, Kaza ve Őehadet, İrs, Hadler ve Diyetler (Hudûd ve Diyât.)

B. Ahlak

C. Akaid ve Fezail

D. Kisas-ı Enbiya

²⁹ Mahmud Kansov, *el-Câmia*, 202-204. Başlıkların ayrıntıları için bkz.205-400. Burada Kansov, bu kitabı cem ederken *Kâfi*, *Tehzibu'l-Ahkâm*, vb. Şii hadis kaynaklarından Hz. Peygamber ya da Hz. Ali'ye ait olan ve ilgili bilginin Hz. Ali'nin kitabında, sahifesinde görüldüğünü ima eden rivayetleri bir araya getirmiştir.

³⁰ *el-Câmia*, 206.

³¹ *el-Câmia*, 206-208.

³² *el-Câmia*, 228.

E. Bâtîni Rivayetler³³

b. Cefr (جفر)

Cefr (çoğulu, ecfâr, cifâr ve cefratun), lugatte; koyun yavrusu, 4-5 aylık ve sütten kesilmiş oğlak, bazı dilcilere göre küçük deve yavrusuna ve altı aylıkken sütten kesilen oğlağa verilen isimdir.³⁴ Keçi derisi için kullanılan cefr, daha sonra yazım aracı olarak kullanılmış ardından da Ehl-i Beyt'e özgü bir kitap için alem olmuştur. Kafa karışıklığı yaratan birçok husus olsa da halkın kullanımında cefr, gelecekte haber veren kitap olarak meşhur olmuştur.³⁵

Bu konuyla ilgili var olan rivayetlere bakıldığında "cefr" kelime ve kavram olarak on değişik anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu anlamları şöyle sıralayabiliriz: Cefr, içinde nebilerin, vasilerin ve ulemanın ilminin bulunduğu bir kaptır.³⁶ Beyaz ve kırmızı olmak üzere iki Cefr vardır; beyaz olanında her türlü ilim, kırmızı olanında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in silahı vardır.³⁷ İçi ilim dolu öküz derisidir.³⁸ İçinde her türlü ilmin olduğu koyun ve keçi derisidir. Birisi büyüktür diğeri küçüktür.³⁹ Hz. Ali'nin yazdığı koyun derisidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında Hz. Musa'nın levhaları bulunmuş, Hazret de bunları Hz. Ali'ye vererek ezberlemesini emretmiştir. Bunun üzerine Hz. Ali içinde ilklerin ilmi olan bu levhadakileri koyun derisine yazmıştır ki Cefr'in aslı budur.⁴⁰ Koyun derisi ya da deve cildinden olan kırmızı kaptır; içinde nebilerin ve vasilerin ilmi vardır.⁴¹ Keçi ve koyun derisidir; içinde Rasulullah (s.a.v.)'in silahı, kitaplar ve Mushaf-ı Fâtîma vardır.⁴² Rasulullah (s.a.v.)'in imla ettirdiği Hz. Ali'nin de yazdığı koyun derisidir.⁴³ İçinde olan ve olacakların ilminin bulunduğu Ukaz derisidir.⁴⁴ Cefr'in bizatihi kendisi kitap ve ilimdir.⁴⁵

Bu konuyla ilgili İmami rivayetlerin topluca bir değerlendirmesini yapan Kansov'a göre Beyaz Cefr, peygamberlerin ve vasilerin ilmi olup insanlara mua-

³³ Müderrisi, *Mirâs-ı Mektûb- Şîa*, 31-36.

³⁴ Bkz. İbn Manzuri *Lisânu'l-Arab*, IV, 142. Nitekim ilgili rivayetlerde de hem oğlak, hem keçi, hem koç, hem deve derisi anlamında olduğu söylenmiştir.

³⁵ Krş.Kansov, *el-Câmia*, 99.

³⁶ *Kâfi*, I, 238.

³⁷ *Kâfi*, I, 240; *Mustedreku'l-Vesâil*, XVIII, 387; *Bihâr*, XXVI, 18, 37; XLVII, 26; LII, 313, 318.

³⁸ *Kâfi*, I, 241; *Bihâr*, XXVI, 41, 42, 49 (tabaklanmış öküz derisidir); XLIII, 79, 194; XLVII, 271.

³⁹ *Men Lâ Yahduru'ul-Fakîh*, IV, 418; *Bihâr*, XXV, 116.

⁴⁰ *Bihâr*, XIII, 225; XVII, 137; XXVI, 187.

⁴¹ *Bihâr*, XXVI, 38, 40, 46, 48; XLVII, 271.

⁴² *Bihâr*, XXVI, 45, 47. Buradaki rivayetlerde Mushaf-ı Fâtîma'nın Kur'an-ı Kerim olmadığı özellikle vurgulanır.

⁴³ *Bihâr*, XXVI, 46.

⁴⁴ *Bihâr*, XXVI, 48.

⁴⁵ *Kâfi*, I, 311; *Bihâr*, XLIX, 20, 24, 27, 152; LI, 219.

melede müdürâyı (idareli davranma) içermektedir ki, Hz. Ali de insanları bu anlayışla yönetmiştir. Ancak içinde silah barındıran ve sadece Mehdi'nin açacağı Kırmızı Cefr'de ise insanların sadece teslim olarak kurtulma şansları bulunmaktadır.⁴⁶

Esasen *Cefr*'in içeriğinin mahiyeti bir tarafa, kime ait olduğu konusunda da farklı yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlardan birine göre bu eser, Hz. Ali'nin bahsedilen yetmiş zira uzunluğundaki *Sahîfe*'sinden başka bir şey değildir ki Rasulullah (s.a.v.) imla ettirmiştir ve içinde helaller ve haramlar vardır. Bazısına göre ise, bu kitap ilm-i hurufla ilgili olup Hz. Ali, remizlerle yazmıştır. Kimine göre kaza ve kaderle ilgili bir eserken bazısı da bu eserin İmam Cafer-i Sadık tarafından şiası için yazıldığını söylemişlerdir.⁴⁷

Cefr'le ilgili Sünni kaynaklara baktığımızda İbn Kuteybe'nin (276/889) *Te'vilu Muhtelifi'l-Hadis* adlı eserinde bir kayda rastlamaktayız ki İbn Kuteybe, Zeydi liderlerden Harun b. Sa'd el-İclî'nin Rafizileri eleştiren bir şiirine yer verdikten sonra şiirde geçen "Cefr"le ilgili olarak şunu söyler: "Bu cefr derisidir ki onlar İmam'ın bilgisine ihtiyaç duyacakları ve kıyamete kadar olacak şeyleri yazdığı iddia etmişlerdir."⁴⁸

Kâtip Çelebi (1067/1657), "Cefr İlimi"ni kaza ve geçmişte olmuş gelecekte olacak olan kaderle ilgili olan şeyleri bütün ve parça parça bilmenin ilmi olarak tanımladıktan sonra *Cefr*'in aklı kül olan kaza levhası, *Câmia*'nın ise nefsi kül olan kader levhası olduğunu söyler. "Bu" der, Ehl-i Beyt'in ve ona bağlı olanların tevarüs ettiği ve çok esaslı bir şekilde gizledikleri bir ilimdir.⁴⁹

Musa Carullah'ın *el-Veşâ fi Nakdi Akâidi's-Şîa* adlı İmamiye Şiiliğini eleştiren eserine *Nakdu'l-Veşâ -eş-Şîa beyne'l-Haqîka ve'l-Evhâm* adıyla reddiye yazan Muhsin Emin Âmilî'ye göre Cefr, keçiden olma oğlağın derisi olup içinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in imla ettirdiği ve Hz. Ali'nin de bizzat yazdığı çeşitli ilimler mevcuttur. Bazılarının zannettiği gibi Cefr'in kendisi harf cetveli ya da harf ilmi demek değildir. İşin doğrusu bu iken ve Ehl-i Beyt'ten gelen rivayetler de bunu göster-

⁴⁶ Kansov, *el-Câmia*, 100-102.

⁴⁷ Kitâbu Ali, s.81. İslam bilimleri tarihçisi Fuat Sezgin, *Kitâbu'l-Cefr*'i İmam Sadık'a nispet edilen eserler arasında zikreder. Dünya kütüphanelerinde bulunan yazmalarının *el-Hâfiye fi'l-Cefr*, *el-Hâfiye fi İlimi'l-Hurûf* ve *el-Hâfiye* isimlerini taşıdığı vurgular. Bkz. Fuat Sezgin, *Târîh-i Nigârîşhâ-yi Arabi*, I, 751. Cefr'in Şii kültüründeki yeri ile ilgili ayrıca bkz. Mehmet Atalan, "Şîa'da Cifr İliminin Yeri", 109-123.

⁴⁸ İbn Kuteybe, *Te'vilu Muhtelifi'l-Hadis*, 70-71. İbn Hallikân burada geçen "İmam" ifadesinden İmam Cafer Sadık'ın kastedildiğini söylemiştir. Bkz. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâ'iz-Zeman*, III, 240.

⁴⁹ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunân*, I, 591. Kâtip Çelebi burada ayrıca Cefrle ilgili olarak bir grubun İmam Ali'nin yirmi sekiz harfi cefr derisi içine koyup özel yollarla ve belli şartlarda kaza ve kaderle ilgili yorumlarda bulunacak özel anlamlar çıkardığını inandıklarını söyler.

mekteyken insanlar bunu abartmışlar ve delilsiz dayanaksız görüşler ortaya çıkmıştır.⁵⁰

c. Mushaf-ı Fâtıma

Şii gelenek içinde kabul gören görüşe göre, Mushaf-ı Fâtıma, Kur'an'ın üç katı büyüklüğünde, içinde öğüt ve şer'i ahkâmın yer aldığı bir kitaptır. Babasının başına gelenleri, zürriyetinin başına gelecekleri ve onun Allah nezdindeki konumunu anlatan bu eser, Hz. Fatıma'ya gelen ilhamları içermektedir. Hz. Fatıma babasının vefatı üzerine çok üzüldü Allah Teâlâ ona melekler aracılığıyla ilham etmiş, Hz. Ali de yazmıştır.⁵¹ Bu yönüyle olacakların ilmini içeren bu kitap Hz. Fatıma'nın babasının ölümünden sonra meleklerden duyduğu sözleri içermektedir.⁵²

Hz. Fâtıma'ya isnat edilen bu kitapla ilgili elimizde birçok İmami rivayet bulunmaktadır. Birkaç örnek vermek gerekirse;

a. "Fatıma, Rasûlullah (s.a.v.)'in vefatından sonra yetmiş beş gün yaşadı, babasına çok üzülmüyordu, bu nedenle Cebrail zaman zaman gelip onu teselli ediyor, babasının durumundan bahsediyor, ondan sonra soyunun başına gelecekleri haber veriyordu, Hz. Ali de bunları yazıyordu. İşte bu Fâtıma'nın mushafıdır."⁵³

b. "Hammad b. Osman'dan, duydum ki Ebu Abdillah (Hz. Hüseyin) şöyle diyordu; Allah, Nebisi (s.a.v.)'nin ruhunu kabzettikten sonra Fatıma'yı öyle bir hüzün sardı ki Allah'tan başkası bunu bilemez. Bunun üzerine Allah onu teselli etmesi ve onunla konuşması için bir melek gönderdi. Fatıma, bu durumu Emiru'l-mü'minine haber verdi. Hz. Ali, 'Eğer bir ses duyarsan bana söyle!' dedi. Bundan sonra Emiru'l-mü'minin Fatıma'dan duyduklarını yazdı, sonuçta bir Mushaf ortaya

⁵⁰ Muhsin Emin Âmili, *eş-Şîa beyne'l-Hakâik ve'l-Evhâm*, 291-295. Âmili bu konuyu abartıp Cefr'i sanki fal kitabıymış ya da Yahudi ve Hind Fakiri kehanetiymiş gibi değerlendirenleri şiddetle eleştirmektedir. Cefr'in hem Sünni hem de Şii kültürdeki algılanışı ile ilgili bkz. Metin Yurdagür, "Cefr", *DİA*, VII, 215-218.

⁵¹ Kansov, *el-Câmiâ*, 91. Krş. Mecisi, *Bihârü'l-Envâr*, XXVI, 38, 40, 42, 45, 46, 48; XLVII, 270, 271. Bu babta getirilen rivayetlerin bazısında, Mushaf-ı Fâtıma'nın Kur'an'ın üç katı büyüklüğünde olduğu, ancak onda Kur'an'dan bir harf bile bulunmadığı geçer. Krş. Mehmet Atalan, "Şîi Kaynaklarda Ali b. Ebî Tâlib ve Fatıma Mushafı", 107-109. Mushaf-ı Fâtımâ anlayışına, Alevî kültüründe *Dâstân-ı Fâtımâ* adlı eserlerde rastlanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. *Dâstân-ı Fâtımâ*, Hz. Mehmet Mahfuz Söylemez, Ankara: TDV 2007.

⁵² Kasîr, *Kitâbu Ali*, 101. Kasîr, bu kitabın "Mushaf" adıyla zikredilmesinden dolayı bazı yazarların Şii'leri, Kur'an'ı kabul etmemekle ya da Hz. Peygamber'den sonra da vahyin devam ettiği düşüncesinde oldukları ya da Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin nübüvvetine kail oldukları suçlamalarında bulduklarını; ancak bu düşüncelerin vehimden ibaret olup en iyi ihtimalle dikkatsizlikten kaynaklandığını ifade eder. Mushaf, kelimesinin ilk dönemde kitap anlamına geldiğini söyler.

⁵³ Kuleyni, *Kâfi*, I, 241; Meclisi, *Bihâr*, XVI, 41, 48.

çıkı. Sonra (Hz. Hüseyin) dedi ki: Ancak onda helal ve haramla ilgili bir şey yok, sadece olacak olayların ilmi vardır."⁵⁴

c. "Ebu Hamza'dan Ebu Abdillah (Hz. Hüseyin) şöyle buyurdu: Mushaf-ı Fatıma'da Allah'ın kitabından bir şey yoktur, o kitapta babasının vefatından sonra ona ilka edilen şeyler vardır."⁵⁵

d. "Muhammed b. Abdilmelik, Ebu Abdillah'tan şöyle dediğin rivayet etmiştir: Bizde Mushaf-ı Fatıma var, ancak vallahi o Kur'an değildir."⁵⁶

Yazılı ve sözlü kültürümüzde de birçok yansımaya yol açmış Şiilikteki bu düşünceye karşı Ehl-i Sünnet'in geleneksel anlayışına göre ise başta Hz. Ali (k.v.) olmak üzere Ehl-i Beyt nezdinde bu tür eser ya da eserler yoktur; olan sadece Hz. Ali'nin kılıcının kınında yer alan küçük bir kâğıttan ibarettir.⁵⁷ Bu konuda az sayıdaki birkaç rivayeti zikretmek faydalı olacaktır:

"Ali b. Ebî Talib'e 'Rasulullah (s.a.v.) size özel bir şey verdi mi?' diye sorulduğunda; 'Rasulullah (s.a.v.) insanlara ne buyurduysa bizi de onunla mükellef kıldı, ancak şu kılıcımın kınındaki şeyden başka bize özgü bir şey bırakmadı.' dedi ve yazılı bir sayfa çıkardı ki orada şunlar yazılıydı: Allah'tan başkası adına (kurban) kesene Allah lanet etsin! Tarla sınırını değiştirene Allah lanet etsin! Ana babasına lanet edene Allah lanet etsin! Câniyi/zâlimi himaye edene Allah lanet etsin!⁵⁸

Sonuç

İmami Şiilikte onlarca rivayete dayalı olarak ortaya çıkan "Ehl-i Beyt'in gizli ilmi" düşüncesi, kabulü sorunlu bir "söylem" olarak durmaktadır. Zira bu söylemin referanslarına bakıldığında; bunların ya Hz. Ali'nin namaz, oruç, boşanma, erdemlilik ve faziletli olmak vb. furu ve ahlaki meselelerle ilgili hiç de "gizli ilim" sayılmayacak unsurları taşıdığı ya da yer yer tarihi tutarsızlıkla (anakronizm) malul batını rivayetler olduğu görülmektedir.

⁵⁴ Kuleyni, *Kâfî*, I, 240; Meclisi, *Bihâr*, XVI, 44.

⁵⁵ Meclisi, *Bihâr*, XVI, 48.

⁵⁶ Meclisi, *Bihâr*, XVI, 38; LXVII, 271.

⁵⁷ Müdemsi'ye göre Hz. Ali'ye nispet edilen eserlerle ilgili çok sayıda rivayetin olması Ehl-i Sünnet'in (onun ifadesiyle Osmanlıların) buna mukabil, Hz. Ali'den bir kılıç kınında muhafaza edilen çok küçük bir kâğıttan başka bir şey kalmadığı görüşünü ortaya atmaları sonucunu doğurmuştur. Bkz. Müdemsi, *Mîrâs-ı Mektûb*, 28-29.

⁵⁸ Buhari, *el-Edebu'l-Müfred*, 39 (hadis no: 17); İbn Belebân, *Sahihu İbn Hibban*, IV, 570 (hadis no: 6604). Bu rivayetin başlığı "Mustafa (s.a.v.)'nın Ali'ye vasiyette bulunduğu veya ona başkasına söylemediği sır verdiğini zannedenin sözünü iptal eden haberin zikri" şeklinde gelmektedir. Krş. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 42; II, 134; III, 55; Hâkim, *Müstedrek*, IV (XVI, 98.) Bu rivayette Hz. Ali'nin kölesi Hani'ye 'İnsanlar ne diyorlar?' diye sorduğunda onun 'Senin Rasulullah (s.a.v.)'den bir ilim aldığını ve kimseye göstermediğini iddia ediyorlar.' demesine karşılık Hz. Ali yukarıdaki içerikli sahifeyi kılıcının kınından çıkarıp göstermiştir.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Geleneksel Şii anlayışta ortaya çıkan bu "söylem", İslam düşüncesinin iki ana akımı olan Ehl-i Sünnet ve Şia arasında en temel ayrılık noktalarından birinin doğmasına sebep olması yönüyle negatif bir işlev görmüştür. Kısaca Şiilerin Kur'an-ı Kerim dışında bir vahiy kaynağı kabul ettikleri dolayısıyla da Kur'an'ın tahrif edildiğine inandıkları şeklinde düşünce ve literatürün ortaya çıkmasına neden olmuş bu fikir, bahsedilen iki ana akım arasında önemli bir ihtilaf konusu olarak durmaktadır.

Esasen hem geçmiş hem de mevcut Şii sosyal yaşamına bakıldığında "Şia'nın Kur'an'ın tahrif edildiğine inandığı" iddiasının pratikte bir karşılığının olmadığı görülmektedir. Bu konuda özellikle altı ay süreyle Tahran ve Kum gibi kentlerinde sosyal yaşamına katılarak tanıklık ettiğim günümüz İran'ında böyle bir düşüncenin varlığına rastlamadığım gibi somut olarak inceleme fırsatı bulduğum İran'da basılmış Kur'an-ı Kerimlerde de Sünni dünyada basılanlardan farklı bir unsur görmediğimi ifade etmek isterim.

Belki de Ehl-i Sünnet ve Şia arasındaki bu ihtilafı, tarih boyunca etkili olan ve günümüzde de Şii-İmami anlayışı temsil eden Usuli Şii yaklaşımın "Bir konuda rivayet ya da rivayetlerin olması o düşüncenin doğru olduğunu göstermez; önemli olan Kur'an'dır, her şey ona arz edildikten sonra kabul görür ya da reddedilir" şeklinde özetlenebilecek ilkesi bitirebilir. Bu önemli ilke Şia'nın Kur'an'a yaklaşımıyla ilgili şüpheleri ortadan kaldıracacağı gibi bir "gelenek" içinde tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkmış meselelere nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda da yararlı bir fikir vermektedir.

Sonuç olarak küreselleşmenin toplumların hayatı üzerinde ortaya çıkardığı değişim ve dönüşümlerle birlikte bir bütün olarak İslam medeniyetinin tekrar güçlendiği bir süreçte, artık Ehl-i Sünnet ve Şia gibi iki büyük inanç mezhebi taraftarları arasında daha çok önyargıya ve ayıklanmamış literatürdeki bilgiye dayalı ayrılıkların ve ötekileştirme enstrümanlarının bir tarafa bırakılması gerektiğini hususunun açık bir gerçeklik olarak karşımızda durduğunu düşünmekteyim.

KAYNAKÇA

Atalan, Mehmet, "Şii Kaynaklarda Ali b. Ebî Tâlib ve Fatıma Mushafı", *Dinî Araştırmalar*, 2005/23, 93-110.

_____, "Şia'da Cifr İlminin Yeri", *Dinî Araştırmalar*, 2006/25, 109-123.

Âmili, Muhsin Emin, *eş-Şia beyne'l-Hakâik ve'l-Evhâm*, Beyrut: el-Gadîr li't-Tibâa ve't-Tevzî, 2001.

Askeri, Seyyid Murteza, *el-Kur'ânu'l-Kerim ve Rivâyâtü'l-Medreseteyn*, Tahran: Mecmau'l-İlmi İslami, 1996.

Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail (256/870), *el-Edebu'l-Müfred*, thk. Salih Ahmed eş-Şâmi, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2001.

Caferiyan, Resul, *Ukzûbetu Tahrîfî'l-Kur'ân beyne's-Şîa ve's-Sünne*, Tahran: Muâviniyyetu'r-Riâseti li'l-Alâkâti'd-Devliyye, 1985.

Dâstân-ı Fâtımâ, (Alevî-Bektâşî Klasikleri serisi içinde, *Dâstân-ı İbrahim Edhem* ve *Dâstân-ı Hâtûn* ile birlikte), haz. Mehmet Mahfuz Söylemez, Ankara: TDV 2007, s. 54-71.

Hâkim, Ebu Abdullah el-Hâkim en-Neysâbûrî (405/1014), *Müstedrek ala's-Sahîhayn*, I-IV, haz. Yusuf Abdurrahman el-Mer'aşî, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1986.

İbn Belebân, Emir Alâuddin Ali b. Belebân el-Fârisi (739/1338), *Sâhihu İbn Hibbân bitertîb-i İbn Belebân*, XIV, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1997.

İbn Ebî'l-Hadid, (656/1258), *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, I, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Yer yok: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1965.

İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim (276/889), *Te'vilu Muhtelifî'l-Hadis*, Kahire: Mektebetu'l-Külliyâtî'l-Ezheriyye, 1985.

İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.

Esen, Hüseyin, "Hz. Ali'nin İslam Ceza Hukuku Alanında Dikkat Çeken Bazı Görüş ve Uygulamaları", *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, (İzmir 2009), 481-509.

İlâhi Zahîr, İhsan, *eş-Şîa ve'l-Kur'ân*, Lahor: İdâratu Tercumâni's-Sünne, 1984.

Kansov, Mahmud, *Kitâbu Ali (el-Câmia)*, Beyrut: Dâru'l-Medâ, 2005.

Kaplan, Doğan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, Ankara: TDV, 2010.

Kasîr, Mustafa, *Kitâbu Ali (a)*, Kum: Râbitatu's-Sekâfe ve'l-Alâkâti'l-İslâmiyye, 1996.

Kâtip Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah (1067/1657), *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn*, haz. M.Şerefettin Yaltkaya-Rifat Bilge, I-II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.

SÜİFD / 30

90

Kuleyni (329/940), *el-Kâfi*, I-VIII, Tahran: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, 1365.

Mâlullâh, Muhammed, *eş-Şîa ve Tahrîfî'l-Kur'ân*, Yer yok: Mektebetu İbn Teymiyye, 1409.

Mes'ûdi, Ebu'l-Hasen Ali (346/957), *Murûcu'z-Zeheb ve Meâdinu'l-Cevher fi't-Târîh*, I-II, edit. Muhammed es-Sebbağ, Bulak: Matbaa-i Emîriyye, 1283.

Müderresi, Hüseyin, *Mîrâs-ı Mektûb-ı Şîa ez Se Kam-ı Nohostîn*, çev. Seyyid Ali Karai-Resul Caferiyan, Kum: Neşr-i Müerrih, 1386.

Necâşi, Ahmed b. Ali (450/1058), *Ricâlu'n-Necâşi*, Kum: İntişârât-ı Câmia-i Müderresîn 1407.

Sezgin, Fuat, *Tarîh-i Nigârîşhâ-yi Arabî*, I, çev. Tedvin ve Âmâdesâzi-yi Müessesesi-yi Neşr-i Fihristigân. Tahran: Vezârat-ı Ferhenq ve İrşâd-ı İslâmi, 1380.

Şeyh Sadûk (381/991), *Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh*, Kum: İntişârât-ı Câmîa-i Müderrisîn 1413.

Şeyh Tusi (460/1067), *Tehzîbu'l-Ahkâm*, I-X, Tahran: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, 1365.

_____, *el-İstibsâr fi Ma'htulife mine'l-Ahbâr*, I-IV, Tahran: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, 1390.

Şen, Ziya, "Hz. Ali'nin Kur'an'a Yaptığı Hizmetler," *Hz. Ali Sempozyum Bildirileri*, (İzmir 2009), 519-532.

Şerif Radi, Muhammed b. Hüseyin Mûsevî (406/1015), *Nehcu'l-Belâğa*, Kum: İntişârâtü Dâri'l-Hicre, t.y.

_____, *Nehcu'l-Belâğa*, haz. Abdülbâki Gölpınarlı, Kum: Ensariyan Yayınları, 1390.

_____, *Nehcü'l-Belâğa*, çev. Adnan Demircan, İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.

Yaman, Ahmet, "Ehl-i Beyt Fihinin İmamı Hz. Ali ve Takip Ettiği İctihad Yöntemi", *Marife (Ehl-i Beyt Özel Sayısı)*, 2004/3, 111-125.

Yurdağür, Metin, "Cefr", *DİA*, VII, İstanbul: TDV, 1993, 215-218.

EHL-İ BEYT'İN GİZLİ İLMİ: HZ. ALİ'YE NİSPET EDİLEN *KİTÂB-I ALİ (SAHİFE- CÂMİA)*, *CEFR* ve *MUSHAF-I FÂTİMA* HAKKINDA BİR İNCELEME

Doğan KAPLAN

Özet

İslam düşüncesinin iki ana akımını meydana getiren Ehl-i Sünnet ve Şia arasındaki en önemli ayrılık noktalarından birisi Ehl-i Beyt'in gizli bir ilme sahip olup olmadığı meselesidir. Şia'nın klasik hadis kaynaklarında yer alan onlarca rivayete dayanan bu düşünce onların Kur'an'ın tahrif edildiğine inandığı yollu tartışmaların da odağını oluşturmaktadır. Bu makalenin amacı sözü edilen Ehl-i Beyt'in gizli ilmi meselesiyle ilgili Şii literatürde dile getirilen Kitab-ı Ali (Sahîfe, Câmîa), Cefr ve Mushaf-ı Fatîma hakkında yine bu literatüre dayalı bir inceleme yapıp bu konuda temel Şii yaklaşımları ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Şia, Ehl-i Beyt, Kur'an, gizli ilim, Kitab-ı Ali, Cefr, Mushaf-ı Fâtîma, tahrif.

AHL AL-BAYT'S HIDDEN KNOWLEDGE: AN ESSAY ON THE BOOKS: ALI'S BOOK, JAFR AND FATEMA'S BOOK THAT ARE ATTRIBUTED TO IMAM ALI

One of the important conflict point between Ahl al-Sunnah wa Shia is Shia's claim about Ahl al Bayt's Hidden knowledge. This claim that depends on their hadith literature is center of the Sunnite claim that Shia believe the falsification of Qoran. The aim of this article is essaying this claim through the Shiite Literature and expose the Shiite approach.

Key Words: Shia, Ahl al Bayt, Qoran, hidden knowledge, Ali's book, Jafr, Fatema's book, falsification.

علم أهل البيت الخفي: بحث حول الكتب مثل كتاب علي (الصحيفة والجامعة) والجفر ومصحف فاطمة المنسوبة إلى الامام علي (رض)
من أهم الاختلافات بين السنة والشيعة هو الفكر الشيعي الذي يدعي أن لدى الائمة علما خفيا أخذوه عن الله وعن النبي صلى الله عليه وسلم. وهذه الفكرة جعلت أهل السنة يعتقد أن الشيعة تدعي تحريف القرآن الكريم بينما تنكر الشيعة ذلك. إن هذا المقال يدرس هذه الفكرة الشيعية عبر المصادر الشيعية الأصيلة، وي طرح اقتراحا لحل هذا الاختلاف بين السنة والشيعة.
الكلمات المفتاحية: الشيعة، السنة، أهل البيت، تحريف القرآن، العلم الخفي، كتاب علي، مصحف فاطمة، جفر.